

Božični večer na Kranjskem.

Spisal Fr. Erjavec †¹⁾

Pratika, zvesta družica vsaki slovenski hiši, naznanja najkrajše dneve. Medlo solnce obseva pusto zemljo in snežna odeja krije polje in travnike. Ob cesti oprézvajo sestradane vrane ter se leno preletavajo z drevesa do drevesa, v tem ko vrabci in strnadi, ščinkovci in škrlice prezebajo okoli pohištev in brskajo pri zidéh, ne bi se li tu morebiti našla še kaka mrvica hrane. Poti in ceste so prazne, niti beračev ni videti. Božični prazniki so pred durmi, vsak je najrajši domá v svojem kotu, na te svete dni neče nadlegovati, dobro vedoč, da bodo zató gospodinje po praznikih tem radodarnejše.

Toliko živahneje pa je po hišah. Od gospodarja do zadnjega pastirja je vse pri dómu in četudi mora kdo po kacem majhnem opravku z dóma, podviza se in hití pod domačo streho, kajti nocoj je sveti večer ali bádnjak, kakor govoré po nekaterih krajih. Pravega dela nobenemu ni mari, zlasti moškim ne. Vsi se potikajo okoli pečí, ki danes puhtí nekamo posebno dobrodejno toploto od sebe. Mati imajo véliko péko in po vsi hiši se širé tisti dobri duhovi po potvicah in gubánicah. Kraj mnogega pecíva se odlikuje po velikosti sósebno poprtnjáka, ki bode na vélike praznike ves čas ležal na mizi, in šele na svetih Treh kraljev dan ga načné gospodar odrezavši vsacemu v družini svoj kos, ne pozabivši niti živine v hlevu, niti kuretnine pred pragom, da bi bila zdrava ter se dobro redila.

Kar je bilo malo prej rečeno o nedelavnosti moških, ne veljá pa ženskim. Oné imajo z umivanjem in čiščenjem izbe, kuhinjskega in hišnega orodja toliko opraviti, da bi jim — ako se jim smé ve-

¹⁾ Ta slovenskemu občinstvu popolnoma neznan spis — pravi biser iz Erjavčevega peresa — ki je bil brez pisateljevega imena natisnjen v goriški »Soči« (1877, v 51. št.) prenatiskujemo tukaj iz II. zvezka »Izbranih spisov« Erjavčevih, ki se te dni začne razpošiljati.

Ured.

rovati — ne zadoščale štiri roke. Za čudo pridni so pa danes otroci, nič jim ni treba prepovedati kepanja in drsanja in, kar je še posebno čudno, materi pred pečjo ne delajo napotja. Vsi so v hiši, vsi se gnetó za mizo. In tihi so, da je kar neverjetno. Vsi drugačni nego sicer. Tu je namreč njih starejši brat, ki se šóla v mestnih šolah. Sinoči že pozno ga je hlapec dovezel iz mesta. S seboj je prinesel vse, kar je potrebno za »jaslice«. Z jutra rano, ko se še ni prav razvidelo, ne čakaje zajutreka, napotila se je hrabra četa pod vodstvom mestnega učenjaka s košem oprtnikom v log, nabirat mahú za jaslice. Vsi so šli, nobeden ni hotel domá ostati, celó najmlajši, ki še platno prodaja, menil je, da brez njega ne bi opravili. Res ga je zeblo, ko so izpod snegá kopali mah in ga trgali s skal in z drevja. Otrpli so mu prstje in malo, da mu nista zmrznili svécici pod nosom. Ali vender je bil vesel, neizrečno vesel, da je tudi on nekaj pomogel k jaslicam. Prinesli so mahú poln koš. Za pet tacih jaslic bi ga zadoščalo.

Hlapec je v tem, ko so otroci bili v logu, utrdil v kotu veliko desko in na to desko stavi zdaj starejši deček jaslice. Od maha napravi goro, po góri se vije semtertjà cesta, posuta z najdrobnejšim peskom. Cesta vodi v Betlehem, ki se rmen, zelen in rdeč žarí v kotu vrhu gore. Pod goró od ceste nekoliko v stran postavi »štalico«, od smrekovega lubja lepo izrezano. Vánjo položi na slamico božje dete, ob stranéh mu stojita osliček in volk in poleg božja Porodnica s svetim Jožefom. Potem razpostavlja po góri drevesa, ovce, krave, volke in pastirce, vse od lesá rezane in živo pobarvane. Spredaj utrdi vrsto drobnih voščenih svécic, tu in tam nastavi katero tudi po góri. Napósled obesi na dolgo konjsko žimo od stropa dóli božjega angelja, ki v rokah nosi: »Slava Bogú v višavah in mir na zemlji ljudem!« ki oznanjuje preradostno vest, da se je narodil kralj nebeški, grešnemu rôdu odrešenik. Tudi svete Tri kralje je prinesel s seboj, toda ti se sedaj še ne smejo pokazati, šele zvečer pred njih praznikom jim bode dovoljeno stopiti v borno štalico. Pač se pa že sveti nad streho zlata zvezda, ki jim je pot kazala. Ko starejši sin vse to ureja in nastavlja, sedé mlajši bratje in sestrice okoli njega mirno, kakor bi bili pribiti, in ne premaknejo očí od jaslic. Nebeška radost jim sije iz zadovoljnih obrazov, danes so pozabljene vse igre in — kar je največje čudo — celó jesti jim ni mari. Zadovoljujejo se s hlebčki, katere je mati nalašč zánje spekla. Domačemu psu Belinu pa ne gré v glavo, da se danes nihče izmed otrok ne zmeni zánj, gleda jih in gleda, napósled skoči na klop in se nerodno rine med nje. Ko pa vidi, da ga popolnoma prezirajo, in ga nekdo celó krcne po gobci, zavleče se ne-

jevoljen zopet pod klop pri pēči, zvije se in dremlje dalje. Najstarejša hči v tem umiva in čisti dolgo vrsto svetniških podob, sveto razpelo v kotu in briše prah s svetega duha, ki v steklu vdelan visi nad veliko javorjevo mizo. Po končanem delu tudi ona prisede k družbi, njej je celó dovoljeno, da smé tu ali tam nasvetovati kako izpremembro, in ima tudi to zadovoljnost, da mali mojster časih posluša nje svét.

V tem je solnce zašlo, dan se je stisnil in mrak je počasi legel v izbo. Ravno prav, ker jaslice so dodelane in graditelj, zadovoljen s svojim delom, pospravlja še ostrižke, izrezke in odpadke, katere mu hvaležni gledalci postrežno odnašajo na ogenj.

Zdajci prinese gospodinja v hišo posodo z žarjavico in kadilo ter oboje podá očetu gospodarju. Ta se odkrije, za njim vsi moški in takoj se uredi sprevod. Naprej stopa pastir s svetilnico v roki, za njim gré gospodar, meče kadilo na žarjavico in glasno moli, za njim nosi sin posvečeno vodo in oljčno vejico in potem se vrsté drugi otroci in posli. Takó hodijo od hrama do hrama, od sohote do sohote, povsod kadēč, kropēč in molēč. Oče se ta večer otrokom zdé oblastnejši nego navadno, skoro pol duhovnika in celó njih glas zvení bolj praznično.

Ko se sprevod zopet vrne v izbo, prižgane so pri jaslicah vse svēčice in zdaj vse hití gledat jih in hvalit mojstra. Mati pokleknejo, okoli njih otroci, za njimi dékle in celó moški, četudi neradi, vsaj na jedno koleno, kar pa materi ni prav; češ: kakor bi zajce streljali, in iz pobožnih src se vtrga stara božična pesem:

»Pastirci, vstanite,
Pogledat hitite!«

Po končani domači službi božji pride na mizo mrzla večerja, za njo pehar suhega sadja, orehov in lešnikov. Po večerji hodijo tudi sosedje gledat jaslice, soba se zmerom bolj polni, mnogi so že oblečeni za polunočno mašo. Pripovedujejo si pravljice, svete pesmi si pojó in tako mine čas, da samí ne vedó kakó. Zdajci se oglasi véliki zvon, mogočno in veličastno, kakor nikoli podnevi, zvení nocoj njegov glas, po vasi se čuje strel, ulice oživé in ljudje nekako veselo hité v božji hram ob tej nenavadni uri. Nocoj je vse bolj praznično, orglje se krepkeje glasé, pevci in pevke lepše pojó in vsem nepričakovano naglo mine služba božja. Ko pa pridejo polunočkarji domóv, čakajo jih že pečene klobase, krvavice in jeternice, ki jih je v tem gospodinja zánje pripravila.

Književna poročila

(polniti), umerjati (meriti), preklinjevati (kleti, preklinjati), obdolževati (dolžiti), prikimavati (kimati). Neslovensko je: sklenil je, da vztraja (181, da bo vztrajal!). Dr. Breznik graja soznačnice, tuje po korenu ali pomenu in ki jim lahko najdeš dobrih domačih namestnic: cilj, dopasti, drenati se, jenjati, konec jemati, mērodajen, naenkrat, nahajati se, podati se kam, lončar je mladenko poročil (40), prestati, ubogati. Jaz bi še dodal: goljufati, kregati, žugati in dr.

F. Potočan.

France Kotnik, Storijske. Koroške narodne pripovedke in pravljice. Mohorjeva knjižnica, 3. Na Prevaljah 1924. Str. XVI + 112.

V splošnem je knjižica hvale vredna. Ker pa je plod nekega kompromisa, ki se mu je bilo iz denarnih razlogov težko izogniti, ne bo povsem ustrezala niti znanstvenim krogom niti širokim slojem povprečnega čitateljstva. Folkloristi in filologi bi z obilo večjim veseljem pozdravili tako zbirko, če bi bila do konca zabeležena v pristno narodni govorici, preprosti bralec pa bo nemara štel nekatere inačice za premalo zanimive enačice. Saj so posamezni primeri, n. pr. «O coprskih bukvah na Djekšah», brez jedrnate vsebine in bi si navzlic svojemu ritmu in navzlic stikom osvojile slušateljstvo samo tedaj, ko bi jih pravil človek, ki umeje sijajno «prefatovati». Seveda pa so vmes tudi precej dramatične zgodbe (Vrbsko jezero, Jama ob grebinjski cesti i. dr.). Trenutno zajemljiva je povest o «grdih» celjskih grofih.

Uvodoma je prof. dr. Kotnik navedel na 11 straneh precej bibliografskih in drugih koristnih podatkov o teh 84 storijskih, od katerih jih je 22 vzeti iz starejših tiskanih virov. Te ali one pripovedke sem se domislil iz čitank za osnovne ali srednje šole. Snovno kajpak niso do korena samorodne. Indoevropsko blago, ki se je kraju primerno prikrojilo po slovenskem Korotanu. Koliko podobnih podrobnosti najdeš v ljudskem slovstvu drugih narodov! Vzemimo samo pravljice o kralju Matjažu, ki sem jim nedavno zasledil prav sorodno drugačico pri dolnjelužiških Srbih. Ali pa o Zlodejevem mostu, ki jo je uporabil kot goriško izročilo že Klodič-Sabladoski v epu «Livško jezero» v zastranici o ukanjenem vragu. Potem o hvaležnem medvedu, spominjajočem Androkleja in njegovega leva. O pavlihovem sestanku s papežem ste bržkone že brali v Costerjevem Ulenšpieglu, I, 53.

Razporejene pa so te pravljice po tvarinski sličnosti: povodni mož (Korošci kakor Lužičani ga zovejo samo vodnega moža), žalik žene, zaklete deklice, zmaji, Kolomonove bukve, bela kača, ajtiološke, zgodovinske, o Lahih, rudniki, kazni pregreham, legende, živalske, pavliha, prerokovanja. Dodani so jim viri, imenik krajev in rek, opombe. Neoporečna razčlenitev je tu pa tam dovolj težka. Tako bi legendo št. 75. brez nikakršne kvare smeli uvrstiti pod vzrokoslovno poglavje, saj nam razlaga, zakaj je čmrčič (gliva, imenovana tudi smrček) tako jamičast in zakaj se škrjanec kliče tudi žerjavec, ko si je s Kristom v nebo leteč osmodil peruti pri solncu kakor ob žerjavici.

Nekaj krajevnega obeležja razbereš iz jezikovnih krajev ali lokalizmov: naten (tnalo), Uršlji in Priblji, juckati, prestavljati (seliti) se, prēdeno (za nemško štreno), dobro obstati, vigredi (spomladi), kragulj (zvon), tolsto (debelo) gledati, izdan (zaklet) grad, preseči (hrv. nadkriliti je germanizem), srepe razvaline, mir (zid), zibniti (izginiti), terba (nerodna ženska), pomanjševalnice na -ej, oselski, primatljati, čindrati, bolijé (kuga), mrtovski, izarce (jezerce), mostnik, tutujka, varučka, muzniti, zabranica itd. **Prerokilo** bi pač kazalo pisati z istim obrazilom kot šiviljo. Mestoma naletiš na pristna krajevna imena (n. pr. Osovščica), ki se zbog ponemčevanja naglo gubé in bi jih bilo čim prej zbrati.

Književna poročila

«Učiti se mnogo bolj slovanskemu jeziku in svojstvu, ne more nikdo preveč priporočati, osobito ne pisateljem,» je dejal leta 1880. Levstik v prelagateljevem predgovoru pravilnika za župane. S tega stališča bi bilo preurediti: podlistki «Mira» (V), krastača za kroto, prilika nanese (Francozu se mudi, IX), od tistega trenutka (brez sèm, 18), ugnati (brez: v kozji rog, 19), če (brez: za slučaj, 39), delo se odseda (ne: izda, 83), in še več drugih drobnjav, ki jih je že grajal dr. Breznik in ki jih ne maram tu nanizati. Pogostni so pleonazmi kot: majhni otročiči (61). Sumljiva se mi zdi oblika: proti Orehovljem (58). Prekaniti v pomenu prevariti (XI) gre po 4. glag. vrsti, nekaj drugega pa je štajerska okoličnica «prekane me» = pripeti se mi, slabo mi postaja.

J. Šega.

Damir Feigel, Domače živali. V izdaji «Splošne knjižnice» v Ljubljani. 1925.

Knjižica, kakršno si kupiš v peronskem paviljonu pred odhodom vlaka, da se raztreseš med vožnjo; ali pa Alešovčeve «Ljubljanske slike», za drobce jedkejše, aktualnejše. Samo, da me je stari Alešovec manj motil s slogom in dovtipi, ki diše pri Feiglu po prisiljenosti. In to je škoda, ker ima Feigel marsikdaj zelo ostre oči za komično tragedijo te najnavadnejše domače živali, človeka, in misli, ki te kar osupijo. Gradivo, ki se ga je lotil v tej knjigi, bi bilo vredno pozornejše in bolj poglobljene obdelave, močnejše roke. Strinjam se pa z njim popolnoma, da nam noč kvariti radosti do tega tako kratkega življenja s slovnico, kakršna je običajna v izdajah «Splošne knjižnice».

Kocjan.

A. G. Matoš, Pjesme. Zagreb. Narodna knjižnica. Str. 108.

Pod naslovom «Naši pjesnici» je založništvo Narodne knjižnice doslej obelodanilo pesniške zbirke P. Preradovića, F. Prešerna, Gj. Jakšića, Vl. Nazora, L. Kostića, S. Gregorčića, St. Vraza. Peti snopič obsega Matoševe stihe iz l. 1889. do 1914., torej tik pred smrtjo blestečega esejista. Njegovih puščic in zabavljic izdavač ni sprejel v to skupino. Premalo poznam sodobno hrvatsko književnost, da bi si lastil sodbo o Matoševem pomenu, ki pa se mi zdi znaten. Karlo Häusler mi je svoj čas govoril o njem kakor o možu, v katerem je tedanji pisateljski naraščaj onkraj Sotle (Wiesner-Livadić, Häusler i. dr.) videl svojega vzornika. Matošev sonet «Mladoj Hrvatski», natisnjen leta 1909. v «Hrvatski Smotri», je videti nekak program:

Naš ukus samo riedak dojam bira
 I mrzi sve, što sličī frazi i pozi,
 Tek izabranom srcu zbori lira
 I nije pjesma, koju viču mnosi.
 Naš stih je život, koji dušu svira.
 Što može reći proza, dajmo prozi,
 A strofa treba magijom da dira
 I budi u nama ono, gdje su bozi.
 U vieku, kada «misli» svaka suša (bedak),
 Mi, nimfolepti, skladno osjećamo,
 Jer cilj je svemu istančana duša.
 Ljepoti čistoj himnu zapjevajmo,
 Božanski Satir kad nam milost dade
 Za cvjetni uskrš hrvatske Plejade!

Donekod se je Matoš sam duševno opisal v «Čarobni fruli», ki se pričinja:

Od vajkada na mojoj duši svira
 Muzikant satir, golać, pariya,